

Трафик на хора с цел трудова експлоатация

Ръководство за служители на
„първа линия“

Enhancing pRevention AnD multi-agenCy cooperAtion against labour TraffICKING

**Funded by
the European Union**

Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or European Commission. Neither the European Union nor the European Commission can be held responsible for them.

Project number: 101101925

The images included are licensed from Shutterstock.com.

РЕЗЮМЕ

Това ръководство представлява изчерпателен преглед на практиките за противодействие на трафика на хора с цел трудова експлоатация, предназначен за служителите на „първа линия“. То описва разнородния характер на трафика на хора (ТХ), като обръща особено внимание на нарушаването на човешкото достойнство и основните права като равенство, свобода и право на безопасна работна среда. В документа се дава определение на ТХ (раздел 1), описва се неговото въздействие върху основните права, представят се индикатори за идентифициране на трафикантите и жертвите (раздел 2) и се предоставят структурирани „ключови въпроси“, които да подпомогнат противодействието на ТХ (раздел 3). Специално внимание е отделено на хората, бягащи от войната в Украйна, и тяхната уязвимост към ТХ (раздел 4).

ТХ се характеризира като организирана престъпна дейност, мотивирана от печалба и обусловена от фактори като бедност, социално неравенство и ограничени възможности за трудова заетост. ТХ има дълбоко въздействие върху основните права, като трудовата експлоатация застрашава човешкото достойнство, равенството и свободата. Жертвите често се сблъскват с грубо отношение, опасни условия на труд, отказ за предоставяне на законно заплащане, които са изрично в разрез с Хартата на основните права на ЕС.

В ръководството са представени индикатори, които помагат за идентифициране както на трафикантите, така и на жертвите на трудова експлоатация. Индикаторите за трафиканти включват притежание на документите или парите на жертвите, влизане в роля на техен говорител или водач и осведомеността им относно организацията на пътуването или работата им. Жертвите могат да демонстрират признаци на физическо насилие, занемарена хигиена, тревожност и страх, наред с други симптоми.

Документът включва и „ключови въпроси“, които да напътстват един професионален подход към потенциални жертви на ТХ с цел трудова експлоатация. Тези въпроси обхващат трудовите договори, работодателите, заплатата, особеностите на работата, настаняването, документите за самоличност/пътуване, дълговете и опасенията за безопасността.

Ръководството завършва с препоръката, че ако има подозрения, но липсват доказателства за ТХ, се препоръчва да се свържете с Инспекцията по труда (или с други отговорни институции). При

наличието на съмнения се препоръчва рефериране на случая към компетентните органи. Премахването на ТХ с цел трудова експлоатация изисква координиран, мултидисциплинарен подход, насочен към превенция, защита на жертвите, наказателно преследване на трафикантите и партньорство между всички заинтересовани страни.

1. Въведение - определение на ТХ

Трафикът на хора (ТХ) е комплексно явление, което не зачита човешкия живот в преследването на печалба, сериозна форма на организирана престъпност, имаща различни първопричини като бедност, неравенство, насилие, основано на пола, липса на възможности за трудова заетост и др. Премахването на трафика на хора изисква мултидисциплинарен и всеобхватен подход - от защитата на жертвите до наказателното преследване и осъждането на трафикантите.

За ТХ се считат действията по „набиране, транспортиране, прехвърляне, укриване или приемане на лица, включително размяна или прехвърляне на контрол върху тези лица, чрез заплахата или използване на сила или други форми на принуда, отвличане, измама, заблуда, злоупотреба с власт или уязвимо положение, или даване или получаване на плащания или облаги за постигане на съгласието на лице, имащо контрол върху друго лице, с цел експлоатация“. Експлоатацията включва експлоатацията чрез проституцията или други форми на сексуална експлоатация, принудителен труд или услуги, включително просия, робство или практики, подобни на робството, експлоатация за престъпни дейности, или отнемане на органи.¹

Престъплението трафик на хора се състои от три основни елемента: деяние, средство и цел. За да контролират жертвите си, трафикантите използват физическото и сексуалното насилие, изнудването, емоционалната манипулация и отнемането на официални документи. Експлоатацията може да се случи в родната страна на жертвата, при смяната на физическото и местоположение или в чужда държава.²

¹ Council of the European Union, European Parliament (2011, April 14). Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims.

² United Nations. Office on Drugs and Crime (n.d.). The Crime. www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/crime.html

ДЕЙСТВИЕ	СРЕДСТВА	ЦЕЛ
Набиране на персонал	Заплаха или използване на сила, други форми на принуда	Използване на проституцията на други лица
Транспортиране	Отвличане/измама/ заблуда/злоупотреба с власт	Сексуална експлоатация
Прехвърляне	Злоупотреба с уязвимо положение	Принудителен труд или услуги
Укриване		Робство
Приемане на лица	Даване или получаване на плащания или облаги за постигане на съгласието на лице, което има контрол над друго лице	Отнемане на органи
		Други форми на експлоатация

1.1. Въздействие на ТХ върху основните права

Трудовата експлоатация засяга в значителна степен основните права, като представлява сериозна заплаха за основните принципи на човешкото достойнство, равенството и свободата.

Експлоатационните трудови практики, грубото отношение към работника, опасните условия на труд, отказът за предоставяне на законно заплащане или осигуровки, наемането на нерегистрирани мигранти и тяхната изолация в процеса на работа, са само някои аспекти на нарушаването на основните права при трудовата експлоатация.

Трафикът на хора е грубо нарушение на основните права, което представлява заплаха за основните принципи на човешкото достойнство, равенството и свободата и е изрично забранен от **Хартата на основните права на ЕС (2009 г.)**.

1.2. Принудителен труд³

Принудителният труд, както е посочено в Конвенцията на Международната организация на труда (МОТ) за принудителния труд от 1930 г. (по. 29)], се отнася до „всяка работа или служба, изисквана от лице под заплахата на каквото и да е наказание и за която това лице не се е съгласило доброволно да я извършва“.

Въз основа на доклада „Global Estimates of Modern Slavery/Forced Labour and Forced Marriage“ („Глобални оценки на модерното робство/принудителния труд и принудителните бракове“), **създаден от МОТ, Walk Free и Международната организация по миграция (МОМ):⁴**

Всеки ден 27,6 милиона души са в ситуация на принудителен труд. Този брой се равнява на 3,5 души, които са жертва на насилствен труд, на всеки хиляда души в света. Жените и момичетата съставляват 11,8 милиона от общия брой на принудително работещите лица. Повече от 3,3 милиона от тези лица са деца.

Принудителният труд се увеличава през последните години.

Нито един регион на света не е пощаден от принудителен труд.

Повечето случаи на принудителен труд са регистрирани в частния сектор.

³ International Labour Organization (ILO) Conventions: Specifically, the Forced Labour Convention (No. 29), the Abolition of Forced Labour Convention (No. 105), and the Domestic Workers Convention (No. 189), among others, set standards for the treatment of workers and the prevention of forced labour. normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEX-PUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C029

⁴ International Labour Organization (2022, September). Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage. www.ilo.org/publications/major-publications/global-estimates-modern-slavery-forced-labour-and-forced-marriage

Борбата с трудовата експлоатация изисква цялостен подход, включващ правна защита, прилагане на трудовите стандарти и подкрепа за жертвите. Най-разпространените форми на трафик на хора в ЕС са трафик с цел **сексуална и трудова експлоатация**. И двете форми на експлоатация са с еднакъв дял на жертвите. Повечето **трафиканти** в ЕС са граждани на ЕС и често са от същата националност като жертвите си. Повече от три четвърти от извършителите са мъже.⁵

Разпространението на трудовата експлоатация е почти еднакво с това на сексуалната експлоатация. В същото време експлоатацията чрез принудителен труд и услуги достига най-високо разпространение през 2022 г. - 41,1%.⁶

⁵ European Commission (2024, April 23). Together Against Trafficking in Human Beings. home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/together-against-trafficking-human-beings_en

⁶ Eurostat (2024, January 1). Trafficking in human beings statistics. ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Trafficking_in_human_beings_statistics#The_prevalence_of_labour_exploitation_is_almost_equal_that_of_sexual_exploitation

2. Индикатори

Противодействието на ТХ с цел трудова експлоатация среща множество предизвикателства поради различията в тълкуването и прилагането на трудовите стандарти, поради липсата/страха на жертвите да се обърнат към компетентните правоприлагащи органи и поради факта, че премахването на ТХ с цел трудова експлоатация изисква координирана реакция на всички заинтересовани страни: гражданско общество - синдикати - държавни органи.

За тази цел подходът, основан на индикатори, се счита за оптимален начин за справяне с това престъпление. Всеки индикатор представлява общ признак, който насочва към потенциален случай на ТХ с цел трудова експлоатация.

Жертвите обикновено са нискоквалифицирани, сезонни и нископлатени работници в сферата на транспорта, строителството, селското стопанство, горското стопанство, хранително-вкусовата промишленост, на поточни линии, в хотелиерството, търговията на дребно, автомивките, козметичните и почистващите услуги, домакинските услуги и предоставянето на грижи в домашна среда.⁷

Подраздел 2.1 разглежда индикаторите за установяване за трафикантите, а подраздел 2.2 - индикаторите за установяване на жертвите.

⁷ Europol (2021). European Union serious and organised crime threat assessment, A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime. Publications Office of the European Union, Luxembourg. www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf

2.1. Индикатори за трафикантите, приложими във всички аспекти на трудовата експлоатация

„Подход, основан на индикатори“ означава регистрирането на достатъчно основания за провеждане на разследване. Изключително важно е да се разбере, че наличието на един или повече индикатори не потвърждава автоматично трафик на хора. На базата на следните индикатори може да се предполага, че някой е въввлечен в трудова експлоатация като трафикант, и такива случаи трябва да бъдат отнесени към съответните компетентни служби от „втора линия“, отговорни за разследването на трафика на хора.

✓ Лицето разполага с документи/пари.

✓ Лицето играе ролята на говорител или водач на потенциалната жертва.

✓ Лицето е запознато с всички подробности, свързани с пътуването на жертвата.

✓ Лицето е запознато с всички подробности относно условията на работа.

✓ Когато говори, потенциалната жертва търси одобрението на лицето, като се опитва да установи контакт с него.

✓ Има в свое притежание „трудовия договор“ с жертвата.

✓ Има в свое притежание платежни документи (банкови сметки, карти, разписки за преводи, валутни курсове и т.н.).

✓ Лицето разполага с данни за контакт с работодателите.

Какъв е *modus operandi* на трафикантите да държат жертвите под контрол.

Трафикантите използват различни методи, за да държат жертвите си под контрол. В техния *modus operandi* преобладават физическото насилие (в по-малка степен в днешно време) и психически тормоз (в по-голяма степен). Разкриването на това е от решаващо значение за идентифицирането и подпомагането на жертвите, както и за разработването на ефективна превенция. По-долу са представени някои общи действия, които трафикантите използват, за да поддържат контрол над жертвите си в процеса на трудова експлоатация:

- ✓ Фалшиви обещания и финансов контрол върху жертвата.
- ✓ Настявяване на жертвите на същото място, където и работят.
- ✓ Настявяване на жертвите в жилище с лоши хигиенни условия и без основни битови услуги.
- ✓ Изолация, жертвите са буквално заключени или ограничени в определени пространства.
- ✓ Отнемане на документите за самоличност на жертвите.
- ✓ Физическо малтретиране или сурови наказания.
- ✓ Контрол чрез дългове.
- ✓ Следене на действията или комуникациите на работниците.
- ✓ Заплахи за съдебни действия или депортиране.

2.2. Индикатори за жертвите на трафик, приложими във всички аспекти на трудовата експлоатация.

2.2. Външен вид

- ✓ Лошото хигиенно състояние демонстрира естеството на работата.
- ✓ Лицето има видими признаци на физическо насилие (напр. синини, изгаряния, белези).
- ✓ Дрехите на лицето не съответстват на поведението му.
- ✓ Лицето показва признаци на нервност, безпокойство и страх.
- ✓ Изолация, постоянно наблюдение.
- ✓ Много лоши условия на труд.
- ✓ Лицето е под силното влияние на упойващи вещества.
- ✓ Лицето е с ограничена възможност за придвижване.
- ✓ Липса на предпазни средства и подходящо за работа облекло и униформи.

2.2.2. Документи за пътуване

- ✓ Лицето е преминало границата с фалшиви документи.
- ✓ Той/тя не разполага с документите си за пътуване.
- ✓ Той/тя не разполага с документите си за самоличност.
- ✓ Билетът на лицето е закупен в последния момент.
- ✓ Лицето има многобройни преминавания на границата без разумно обяснение.
- ✓ Лицето представя документи, които са твърде повредени и износени предвид датата на издаването им.

2.2.3. Поведение

- ✓ Трудности при отговаряне на въпроси.
- ✓ Избягва контакт в очите.
- ✓ Когато към него/нея се обръщат директно, позволява на други да говорят от негово/нейно име.
- ✓ Не желае да говори с властите.
- ✓ Група от хора, въпреки че работят заедно, сякаш не се познават помежду си.
- ✓ Незнание относно местоположението си.
- ✓ Не може да даде подробности за вида на работата, която извършва.
- ✓ Лицето е контролирано чрез дългове.
- ✓ Измама.
- ✓ Лицето променя настроението си по време на интервюто.

2.2.4. Работата

- ✓ Ограничени или никакви познания за работодателя.
- ✓ Не може да даде информация има ли опит с работа, която ще се извършва.
- ✓ Не знае срещу каква заплата ще се труди.
- ✓ Измамен/а относно естеството и местоположението на работата.
- ✓ Прекалено много работни часове/дни.
- ✓ Лоши условия на живот.
- ✓ Работниците живеят там, където работят.

2.2.5. Договор

- ✓ Няма сключен трудов договор.
- ✓ Трудовият договор е непълен или написан на неразбираем или неясен език.
- ✓ Измами относно заплатата/доходите.
- ✓ Условието на договора са непоследователни/неясни.
- ✓ Договорът не осигурява социална и/или медицинска защита.
- ✓ Забавяне на заплатата.
- ✓ Неизплатени или забавени заплати, включително удръжки за разходи за живот или дългове.

3. Ключови въпроси за разкриване и изясняване на елементите на трудовата експлоатация

„Ключовите въпроси“ помагат в подхода към потенциалните жертви на ТХ с цел трудова експлоатация, който се базира на наличието на определени индикатори, предоставящи достатъчно основание за разследване, при същевременно зачитане на основните права, чувствителността по отношение на пола, възрастта и културата, нуждите от защита, уязвимостта и съответното законодателство.

Следните категории „ключови въпроси“ не са изчерпателни, като се спазва принципът на „подход, ориентиран към жертвите“.

3.1. Ключови въпроси“ **относно трудовия договор**

- ✓ Имате ли трудов договор?
- ✓ Къде се намира Вашият трудов договор?
- ✓ На какъв език е написан Вашият трудов договор?
- ✓ Какви са условията за наемане на работа според Вашия договор?
- ✓ Запознат ли сте с трудовите си права?

3.2. „Ключови въпроси“ **за работодателите**

- ✓ Кой е Вашият работодател?
- ✓ Какви са данните за контакт с Вашия работодател?
- ✓ Какво е името на фирмата, за която работите?
- ✓ Как работодателят Ви е наел на работа?

3.3. „Ключови въпроси“ **за заплатата**

- ✓ Заплатата Ви определена ли е в писмен договор?
- ✓ Каква е месечната Ви заплата?
- ✓ Как се изплаща заплатата (в брой или по банков път)?
- ✓ Получавате ли заплатата си в пълния размер?
- ✓ От заплатата Ви удържат ли се разходи, свързани с настаняване, храна или транспорт?

3.4. „Ключови въпроси“ **относно спецификациите на длъжността**

- ✓ Какъв вид работа ще изпълнявате?
- ✓ Как намерихте тази работа?
- ✓ Кой Ви уреди работата (агенция за заетост, приятел, непознат)?
- ✓ Имате ли някакви сертификати, доказващи уменията Ви за тази работа? Кога получихте тези сертификати?
- ✓ Къде се намира новото Ви работно място?
- ✓ Какви са условията на работа?
- ✓ Колко часа на ден и дни в седмицата работите?

3.5. „Ключови въпроси“ **относно настаняването**

- ✓ Можете ли сами да избирате жилището си?
- ✓ Къде живеете?
- ✓ Ще трябва ли да споделяте жилището с други служители?
- ✓ Запознат ли сте с условията за настаняване?
- ✓ Близо ли е мястото на пребиваване до работното ви място?

3.6. „Ключови въпроси“ **относно документите за самоличност/пътните документи**

- ✓ Къде се намират Вашите документи?
- ✓ Кой съхранява документите Ви вместо Вас (ако има такъв)?
- ✓ Защо някой друг разполага с Вашите документи?
- ✓ Разполагате ли с документите си за пътуване по време на цялото пътуване?
- ✓ Как се сдобихте с документите си за пътуване?
- ✓ Къде беше издаден Вашият паспорт/виза?
- ✓ Кой е резервирал и платил билетите Ви?
- ✓ Колко струваха билетите Ви?

3.7. „Ключови въпроси“ **за дълга**

- ✓ Имате ли някакви дългове или поемали ли сте някакви дългове, за да пътувате до тази страна?
- ✓ Какъв е размерът на дълга, който сте поели?
- ✓ Кога трябва да изплатите този дълг?
- ✓ Как ще изплатите дълга?
- ✓ Вашето семейство също ли е отговорно за изплащането на дълга Ви?
- ✓ Трябва ли сами да платите обратния полет, ако решите да се върнете у дома?

3.8. „Ключови въпроси“ **за безопасността**

- ✓ Притеснявате ли се от нещо?
- ✓ Страхувате ли се за своята безопасност или за безопасността на семейството си?
- ✓ Знае ли семейството Ви къде се намирате?
- ✓ Разполагате ли с някакви средства за връзка с вашето семейство или приятели? (напр. мобилен телефон, предплатена карта)

4. Риск за хора, бягащи от войната в Украйна, да станат жертви на ТХ

Продължаващата хуманитарна криза, причинена от войната в Украйна, драстично увеличи уязвимостта към ТХ, особено сред разселените лица, които са изправени пред икономически трудности, социална изолация и липса на достъп до основни услуги, което ги прави основни мишени за експлоатация от трафиканти, които се възползват от отчаянието и несигурността.

Основните рискове включват:

4.1. Рискове за бежанците от Украйна да станат жертва на трафик на хора

4.1.1. Групи с висока степен на уязвимост:

- ✓ Жените и децата съставляват по-голямата част от бежанците, идващи от Украйна.
- ✓ Особено уязвими групи са непридружените непълнолетни лица, лицата без гражданство и хората с увреждания.

4.1.2. Възможности за експлоатация:

- ✓ Повишено търсене на евтина работна ръка, сексуални услуги и други проявления на експлоатация.
- ✓ Трафикантите се възползват от отчаянието чрез фалшиви обещания за работа, жилище или помощ.

4.1.3. Набиране на хора онлайн:

- ✓ Използване на социални медии, портали за работа и приложения за криптирани съобщения за привличане на жертви под фалшив претекст.

4.1.4. Икономически и социални предизвикателства:

- ✓ Преместването, загубата на доходи, езиковите бариери и трудностите при достъпа до законна заетост създават зависимост и увеличават уязвимостта.

4.2. Ключови индикатори, свързани с хората, бягащи от войната в Украйна, които водят до възможни случаи на ТХ

По-долу са посочени индикатори, по които служителите, предоставящи първа помощ, и заинтересованите страни могат да идентифицират потенциални случаи на трафик:

4.2.1. Ситуационни индикатори:

- ✓ Непознати лица, които предлагат непоискана помощ, например жилище или работа, често при подозрително изгодни условия.
- ✓ Предложения за работа с нереалистично заплащане или неясни условия.
- ✓ Лица, които внезапно изчезват от центрове за настаняване или за подпомагане.

4.2.2. Поведенчески и физически индикатори:

- ✓ Ограничено придвижване или липса на достъп до лични документи като паспорти.
- ✓ Лица, показващи признаци на физическо насилие, психологически тормоз или стрес.
- ✓ Признаци за принудителен труд или сексуална експлоатация.

4.2.3. Финансови индикатори и индикатори, свързани със заетостта:

- ✓ Несъществуващи или несправедливи трудови договори.
- ✓ Отказът за предоставяне на законно заплащане или неподходящи условия на труд, които нарушават трудовото законодателство.

4.2.4. Индикатори, отнасящи се до децата:

- ✓ Деца, отделени от своите настойници или придружени от възрастни, които не могат да докажат легитимна връзка.
- ✓ Признаци на пренебрегване, недохранване или признаци на принуждаване към престъпни дейности или просия.

ПРЕПОРЪКИ:

- ✓ Ако имате някакви подозрения, но нямате доказателства за ТХ, обадете се на специалните звена за борба с трафика на хора и на Инспекцията по труда.
- ✓ Ако имате някакви съмнения, насочете случая към компетентните органи на „втора линия“.

**ГОРЕЩИ ТЕЛЕФОННИ ЛИНИИ, НА КОИТО
МОЖЕТЕ ДА СЪОБЩИТЕ - ДА ПОТЪРСИТЕ ПОМОЩ
ЗА ВСЯКА ПОДОЗРИТЕЛНА СИТУАЦИЯ НА ТРУДОВА
ЕКСПЛОАТАЦИЯ, В БЪЛГАРИЯ:**

**Национална телефонна линия за борба с
трафика на хора 0800 20 100.**

**Главна инспекция по труда, като се обадите на
номер 0700 17 670 или чрез подаване на жалба
на адрес
www.gli.government.bg/bg/node/6499.**

**Национална комисия за борба с трафика на
хора, чрез набиране на номер +359 2 807 80 50.**

Българската полиция, като наберете 112.

